

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Gustaf A. Eisen : in memoriam

Selling, Dagmar

Fornvännen 1941(36), s. 47-50 : ill.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1941_047

Ingår i: samla.raa.se

GUSTAF A. EISEN
IN MEMORIAM

Foto 1937

Gustaf A. Eisen.

Den 29 oktober 1940 avled i New York fil. dr Gustaf August Eisen, korresponderande ledamot av Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Han var född i Stockholm den 2 augusti 1847 och hade sålunda vid sin bortgång uppnått 93 års ålder.

*

Gustaf A. Eisens långa livsgärning spänner över insatser på en mångfald olika områden och inom vetenskapsgrenar så olikartade, att man i denna specialiseringens tid måste förundra sig över att de utförts av en enda man.

Han debuterade år 1868 med ett arbete om Gotska Sandön och utgav ett år senare en gotländsk flora (båda tillsammans med A. Stuxberg). Därefter ägnade han sig huvudsakligen och med utomordentlig framgång

åt zoologien, fick erkännanden av bl. a. Charles Darwin och blev efter avlagd fil. kand.-examen docent vid Uppsala universitet (1873). Ett resestipendium förde honom hösten 1873 till Amerika för zoologiska studier. Det var då icke hans avsikt att därmed för alltid bosätta sig i U. S. A., men några år senare förlorade han sina tillgångar vid ett försäkringsbolags konkurs och han kom så att kvarstanna. Måhända fick också hans forskarpersonlighet där större möjligheter, än den skulle ha fått annorstädes. Sverige återsåg han endast två gånger senare, 1904 och 1906.

Till en början skaffade han sig nu inkomster genom att måla akvareller — sedan barndomen hade han odlat sina artistiska talanger. Så blev han styresman för en stor vinodling och något senare anlade han själv en av de största fruktträdplantagerna i U. S. A. Därvid gjorde han bl. a. de epokgörande upptäckter, som möjliggjort odling av Smyrnafikon i Kalifornien, en insats av stor nationalekonomisk betydelse. Hans var även initiativet till att Kaliforniens berömda jätteträd, Sequoia gigantea, — trots skogsmagnaternas motstånd — år 1890 blev i lag skyddat, och på hans förslag upprättades Sequoia National Park. Åren 1893—1900 var han kurator i zoologi vid California Academy of Sciences i San Francisco. Bland hans banbrytande insatser från denna period må nämnas undersökningar rörande malariamikrobernas förekomst i blodet, hans studier över kromosomer samt uppfinningen av ett ljusfilter för mikroskopering med ultraviolett ljus. Han företog under denna tid fyra forskningsresor till Mexiko.

Redan under sina skolår vid Visby läroverk hade Eisen under P. A. Säves och C. J. Bergmans ledning grundlagt sina arkeologiska intressen, och de stärktes ytterligare under de studier av indianernas ruinstäder, vilka han utförde vid sina forskningsfärder i Mellanamerika (främst Guatemala) på 80-talet och strax efter sekelskiftet. Från och med år 1910 ägnade han sig huvudsakligen åt arkeologi och konsthistoria. På bekostnad av tidningskungen Hearsts moder startade han då en femårig studieresa till Europa (Spanien, Italien, Frankrike, Tyskland) och Egypten. »Jag specialiserade mig», skrev han, »särskilt på antika pärlor av glas, lera, sten och metall samt gjorde omkring 40 000 avbildningar av sådana från tiden omkring 4000 år f. Kr. till 16:de århundradet e. Kr. Vidare samlade jag sex stora volymer med omkring 5 000 teckningar och fotografier av antikt glas. Slutligen studerade jag den tidigaste kristna konsten.»

Kort efter återkomsten till New York 1915 fick Eisen vid besök i en antikvitetsaffär av dennas innehavare sig förevisad en silverkalk av ålderdomlig typ, funnen i Antiokia år 1910. Under nio år ägnade han den ett minutiöst studium och publicerade därefter sina resultat i det ståtliga verket »The Great Chalice of Antioch» (1924; två volymer i dubbel-folio). Hans djärva slutledningar, vilka som bekant bl. a. innebära, att kalkens rika utsmyckning skulle härröra från sista tredjedelen av första århundradet e. Kr., ha på somliga håll mötts med reservation, på andra åter

mottagits med vackra erkännanden. Bland dem, som delade Eisens åsikter om kalken, må nämnas den nyligen bortgångne konsthistorikern Josef Strzygowski samt professor Albert T. Olmstead i Chicago. — Kalken gav även upphov till Eisens mångåriga vänskap med dess ägare, den syriske konsthandlaren Fahim Kouchakji, som på hans ålderdom beredde honom ett hem i sin våning vid Park Avenue.

Resultaten av sina studier rörande antikt glas nedlade Eisen, förutom i ett flertal smärre uppsatser, i det stora verket »Glass. Its Origin, History, Chronology, Technic and Classification to the Sixteenth Century» (1927; två volymer om sammanlagt 768 sidor) — ett imponerande verk, vid vars utarbetande han, såsom han själv omvittnat, hade den största nytta jämväl av sin skolning som naturforskare. I detta ha naturvetenskapliga och humanistiska arbetsmetoder kombinerats på ett sällsynt framgångsrikt sätt. Eisen blev en av sin samtids främsta auktoriteter i fråga om antikt glas.

Ett annat standardverk, »Portraits of Washington», omfattande tre delar, utkom 1932. Vid samma tid — han var då 85 år gammal — lärde han sig läsa kilskrift för att kunna studera babyloniska sigill. Ännu in i det sista var den äldre forskaren i full verksamhet. Han skötte själv sin omfattande korrespondens, och hans kraftfulla, karakteristiska handstil vittnade ej om att den tillhörde en man, som ingått i sitt tionde decennium. På 91-årsdagen berättas han, sin vana trogen, ha stigit upp i otta, och morgontidiga gratulanter funno honom sysselsatt med att renrita teckningar av babyloniska sigill. Arbetet »Ancient Oriental Cylinder and other Seals», som från början omfattade 1400 maskinskrivna sidor och 250 teckningar förutom en mängd fotografier, utgavs år 1940 av Chicago Oriental Institute, men av kostnadsskäl blev därvid dess omfattning starkt begränsad. Det var en besvikelse för Eisen att ej i avsedd omfattning få utge det arbete, om vilket han för några år sedan skrev: »Själv tror jag, att detta kommer att anses som det bästa av mina arbeten.»

En i hög grad originell och mångsidig vetenskapsman, en banbrytare på skilda områden, har med Gustaf A. Eisen gått ur tiden. Om hans hän-givna arbete i vetenskapens tjänst vittna halvtannat hundratal avhandlingar, vartill komma 400 à 500 artiklar i dagspressen. De 40 000 avbildningarna av pärlor, som han efterlämnat, ha nu övergått i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens ägo, enligt en av honom själv år 1938 gjord donation, liksom även hans stora samling av teckningar och fotografier av antika glas.

Hur var det honom möjligt, att med obrutna krafter utföra ett så resultatrikt livsverk? Han har själv givit svaret: »Jag har haft åtminstone en stor lycka — kanske den största man kan önska sig. Jag har aldrig, sedan jag lämnade Clara skola i nioårsåldern, sysselsatt mig med något, som ej intresserat mig på det högsta. Jag har aldrig haft att göra med något, som inte varit vackert.»

*
*
*

Gustaf A. Eisen blev filosofie hedersdoktor vid Uppsala universitets jubelfest 1893. Han var medlem av California Academy of Sciences (invald 19 jan. 1874, ständig medlem 2 jan. 1883, hedersledamot — akademiens högsta ärebetygelse — 16 febr. 1938), president för San Francisco Microscopical Society 1902—1906, medlem av The Archaeological Institute of America och korresponderande ledamot av flera vetenskapliga samfund, bl. a. i Prag och Rom. År 1895 blev han korresponderande ledamot av Svenska sällskapet för antropologi och geografi, år 1938 korresponderande ledamot av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Dagmar Selling

LITTERATUR OCH KRITIK

HORST OHLHAVER; *Der germanische Schmied und sein Werkzeug*, Hamburger Schriften zur Vorgeschichte und germanischen Frühgeschichte, Verlag von Curt Kabitzsch, Leipzig 1939.

Ohlhavers arbete om den germanska smeden under förhistorisk tid och hans verktyg fyller åtminstone i vissa avseenden ett länge känt behov. Författaren söker först klargöra vad begreppet smed innebär hos germanerna. Ursprungligen har ordet smed haft ett mycket vidsträckt begrepp som till och med så sent som under äldre medeltid omfattat icke blott dem som arbetat i metall utan även i trä. Troligen har under äldre tid ordet använts på särskilt skickliga utövare i flera olika yrken och smeden framstår såsom sinnebild för manlig gestaltande kraft över huvud taget. De nordiska litterära källorna tala t. ex. om Odin och hans tempelpräster såsom vissmeder.

Redan på ett tidigt skede av medeltiden kunna vi urskilja en långt gående specialisering inom smedhantverket. I fråga om verksamhetsgrenen kunna vi sålunda skilja på grov- eller klensmeder och beträffande materialets beskaffenhet kunna vi tala om guld-, silver-, koppar-, järn-, bleck- eller mässingssmeder. Även produkternas art har givit upphov till olika benämningar, såsom vapen-, spik-, kittel- och pannssmeder etc. Författaren går här också in på en annan indelningsgrund, nämligen vandrarsmeder, gårds- och byssmeder samt stadssmeder. Av dessa skulle vandrarsmeden tillhöra det äldsta stadiet. Huruvida författaren menar, att bronsålderns metallhantverk uteslutande uppburits av vandrarsmeder framgår emellertid icke fullt klart. För min egen del anser jag detta av flera skäl vara föga troligt. Likaväl som det under bronsåldern torde ha funnits vandrarsmeder, så har det säkerligen även funnits bofasta bronssmeder, som utövat ett inhemskt hantverk. De senare undersökningarna av det nordiska bronsåldersmaterialet ha nämligen visat, att det existerar provinsiiellt avgränsade typer, vilka för sin tillkomst måste förutsätta en inom resp. provins väl utbildad tradition, som endast torde ha kunnat uppbäras av ett till trakten mera fast knutet hantverksskrå.